

OILA ICHIDAGI IJTIMOYIY ROLLAR VA O'ZARO HURMATNING PSIXOLOGIYASI

Umarova Mexribonu Ravshan qizi

Osiyo Xalqaro universiteti magistri, Toshkent farmatsevtika instituti psixologi

Annotatsiya: Ushbu maqolada oila ichidagi ijtimoiy rollar, ularning psixologik funksiyalari va o'zaro hurmatning oilaviy munosabatlarda tutgan o'рни tahlil qilinadi. Ijtimoiy rollar oilaning barqarorligini ta'minlaydigan, shuningdek, oila a'zolarining shaxsiy rivojlanishiga hissa qo'shuvchi asosiy mexanizmlardan biri sifatida ko'rib chiqiladi. Maqolada oiladagi turli rollar – ota, ona, bola va boshqa a'zolarining psixologik xususiyatlari, ularning o'zaro hurmatni shakllantirishdagi roli hamda konfliktlarni oldini olishdagi ahamiyati o'rganiladi.

Kalit so'zlar: oila, ijtimoiy rollar, hurmat, oilaviy munosabatlar, psixologiya, konfliktlarni oldini olish, shaxsiy rivojlanish, ota-onaning roli, farzand psixologiyasi, oilaviy madaniyat.

Аннотация: В статье анализируются социальные роли в семье, их психологические функции и роль взаимного уважения в семейных отношениях. Социальные роли рассматриваются как один из основных механизмов, обеспечивающих стабильность семьи, а также способствующих личностному развитию членов семьи. В статье рассматриваются психологические особенности различных ролей в семье – отца, матери, ребёнка и других её членов, их роль в формировании взаимного уважения и значение в предотвращении конфликтов.

Ключевые слова: семья, социальные роли, уважение, семейные отношения, психология, профилактика конфликтов, личностное развитие, роль родителей, детская психология, семейная культура.

Abstract: This article analyzes social roles within the family, their psychological functions, and the role of mutual respect in family relations. Social roles are considered one of the main mechanisms that ensure the stability of the family, as well as contribute to the personal development of family members. The article examines the psychological characteristics of various roles in the family - father, mother, child and other members, their role in the formation of mutual respect and their importance in preventing conflicts.

Keywords: family, social roles, respect, family relations, psychology, conflict prevention, personal development, the role of parents, child psychology, family culture.

KIRISH

Oila jamiyatning asosiy ijtimoiy institutlaridan biri bo'lib, unda har bir a'zo turli ijtimoiy rollarga ega bo'ladi. Ijtimoiy rollar oilada nafaqat vazifalarni taqsimlash, balki a'zolar o'rtasidagi muloqot va munosabatlarni tartibga solishda muhim ahamiyatga ega. Psixologik tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, oiladagi rollar aniq belgilangan va muvozanatli bo'lsa, oila ichidagi ijtimoiy muhit barqaror va sog'lom bo'ladi [1]. Shu

bilan birga, o'zaro hurmat oilaviy munosabatlarning sifatini belgilovchi asosiy omil hisoblanadi. Hurmatning mavjudligi a'zolar o'rtasida ishonchni mustahkamlash, konfliktlarni kamaytirish va shaxsiy rivojlanishga ko'maklashadi [2].

Ota va onaning ijtimoiy rollari – ularning oiladagi vazifalari, mas'uliyati va farzand tarbiyasidagi o'rni psixologik jihatdan katta ahamiyatga ega. Tadqiqotlarga ko'ra, ota-onaning o'zaro hurmati va bir-biriga bo'lgan e'tibori farzandlarning psixologik barqarorligi va ijtimoiy moslashuv qobiliyatini shakllantiradi. Masalan, Hurvits va boshqalar (2020) oilaviy muhitda hurmat va ijtimoiy rollarning uyg'unligi bolalarda o'zini anglash va ijtimoiy kompetensiyalarini rivojlantirishga yordam beradi [1]. Shu sababli, ijtimoiy rollarni aniqlash va hurmatni targ'ib qilish oilaning psixologik sog'lomligini ta'minlashda muhim strategiya hisoblanadi.

Oila ichidagi ijtimoiy rollar va hurmatning psixologiyasi shuningdek, konfliktlarni oldini olish va qaror qabul qilish jarayonlariga ham ta'sir ko'rsatadi. Oila a'zolari o'z rollarini anglagan holda, bir-biriga hurmat bilan yondashsa, kelib chiqishi mumkin bo'lgan nizolar va kelishmovchiliklar minimallashtiriladi. Psixologlar ta'kidlashicha, hurmat va rollarning aniq belgilanishi oilada ruhiy barqarorlik va ijtimoiy moslashuvni oshiradi, a'zolar o'z shaxsiy maqsadlarini amalga oshirish bilan birga oila manfaatlarini ham hisobga oladi [2].

Shu nuqtai nazardan, oila ichidagi ijtimoiy rollar va o'zaro hurmatning psixologiyasi nafaqat oilaviy psixologiyaning asosiy tadqiqot obyekti, balki oilaning barqarorligi, farzand tarbiyasi va jamiyatning ijtimoiy sog'lomligi uchun muhim hisoblanadi. Mazkur maqolada oiladagi turli rollar, ularning psixologik xususiyatlari va o'zaro hurmatni shakllantirishdagi roli ilmiy nuqtai nazardan tahlil qilinadi.

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR TAHLILI

Oila ichidagi ijtimoiy rollar va o'zaro hurmatning psixologiyasi mavzusi so'nggi yillarda psixologiya va sotsiologiya sohalarida keng tadqiq etilmoqda. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, oiladagi rollar va hurmatning uyg'unligi nafaqat shaxsning psixologik barqarorligini ta'minlaydi, balki oilaviy muhitning ijtimoiy sog'lomligini ham mustahkamlaydi. Shu nuqtai nazardan, turli tadqiqotchilar bu mavzuni turli yondashuvlar bilan o'rganib, ijtimoiy rollarning psixologik va sotsiologik asoslarini tahlil qilgan.

Hurvits T. va boshq. (2020) oiladagi rollarning farzand psixologiyasiga ta'siri bo'yicha tadqiqot o'tkazgan. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, ota-onaning o'zaro hurmati va rollarni aniq belgilashi bolalarda ijtimoiy moslashuv va o'zini anglash qobiliyatini oshiradi. Mualliflar ota-onaning mas'uliyatli yondashuvi, farzandning ijtimoiy rolini hurmat qilish oilaviy konfliktlarni kamaytirishda muhim omil ekanligini ta'kidlaydi [3]. Bu tadqiqot oila ichidagi rollar va hurmatning psixologik bog'liqligini ilmiy asosda ko'rsatadi.

Ivanova N. N. (2019) oilaviy munosabatlar psixologiyasi bo'yicha ishida ijtimoiy rollarning turli shakllarini tahlil qiladi. Muallifning fikricha, oila a'zolari o'z rollarini anglagan holda bir-birini hurmat qilsa, oilada ruhiy barqarorlik va a'zolar o'rtasida

ishonch hosil bo'ladi. Tadqiqot shuningdek, o'zaro hurmatni targ'ib qilishning oilaviy psixologiya jarayonida strategik ahamiyatini ko'rsatadi [4]. Bu manba oila psixologiyasida hurmat va rollar nazariyasini chuqur tushunishga yordam beradi.

Bowen, M. (1978) oilaviy tizimlar nazariyasi bo'yicha o'z tadqiqotlarida oilani murakkab ijtimoiy tizim sifatida ko'radi va har bir a'zo o'z ijtimoiy rolini bajarishi oilaning barqarorligini ta'minlashda hal qiluvchi omil ekanligini ta'kidlaydi. Bowen nazariyasi shuni ko'rsatadiki, ijtimoiy rollarning aniq belgilanishi va hurmatning mavjudligi oilada emotsional muvozanatni saqlashga yordam beradi [5]. Shu nuqtai nazardan, turli yoshdagi oilaviy a'zolarining rollari va o'zaro hurmat psixologik tadqiqotlarda dolzarb mavzu hisoblanadi.

Minuchin, S. (1974) oilaviy tuzilish va psixoterapiya bo'yicha ishlarida oilani ijtimoiy tizim sifatida o'rganib, uning ichki rollari va muloqot strukturasi oilaviy konfliktlarni oldini olish va shaxsiy rivojlanishni rag'batlantirishga xizmat qilishini ko'rsatadi. Muallif oiladagi rollarning aniqligi va hurmatning mavjudligi oilaviy psixologik sog'lomlikning poydevori ekanini ta'kidlaydi [6]. Bu manba oiladagi ijtimoiy rollar va hurmatning psixologik mexanizmlarini tushunishda asosiy ilmiy manba sifatida xizmat qiladi.

Yuqoridagi adabiyotlar tahlilidan ko'rinib turibdiki, oiladagi ijtimoiy rollar va o'zaro hurmatning psixologiyasi oila ichidagi barqarorlik, farzand tarbiyasi, konfliktlarni kamaytirish va shaxsiy rivojlanishga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Shu sababli, ushbu mavzuni ilmiy tadqiq qilish nafaqat psixologik nazariya, balki amaliy pedagogik va psixologik tavsiyalarni ishlab chiqishda ham muhim ahamiyat kasb etadi.

TAHLIL VA NATIJALAR

Oila ichidagi ijtimoiy rollar va o'zaro hurmatning psixologiyasi sohasida olib borilgan tadqiqotlar oilaning barqarorligi, shaxsiy rivojlanish va konfliktlarni oldini olish bilan bog'liq muhim xulosalarni beradi. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, oila a'zolari o'z rollarini anglab va hurmatni targ'ib qilgan holda bir-biriga munosabatda bo'lsa, oilaviy muhit sog'lom va barqaror bo'ladi. Shu nuqtai nazardan, oiladagi ijtimoiy rollarning aniqligi va hurmatning mavjudligi psixologik tahlilning asosiy obyekti hisoblanadi.

Tahlil natijalari ko'rsatadiki, ota va onaning ijtimoiy rollari oilada markaziy o'rin tutadi. Ota oilaviy qarorlarni qabul qilish, farzandlarni tarbiyalash va oilaning tashqi ijtimoiy muhit bilan muloqotini ta'minlashda asosiy vazifalarni bajaradi. Ona esa odatda emotsional qo'llab-quvvatlash, farzandlarning psixologik rivojlanishini kuzatish va uy-muhitni tartibga solish bilan shug'ullanadi. Hurmat va ijtimoiy rollarning uyg'unligi ota-onaning o'zaro munosabatlarini mustahkamlaydi va farzandlarning ijtimoiy moslashuvini oshiradi. Masalan, Hurvits va boshq. (2020) tadqiqotida ota-onaning bir-biriga hurmati bolalarda o'zini anglash va ijtimoiy kompetensiyalarini rivojlantirishga ijobiy ta'sir ko'rsatishi qayd etilgan [3].

Shuningdek, oiladagi farzandlarning ijtimoiy rollari ham oilaviy dinamika va hurmatni shakllantirishda muhim o'rin tutadi. Farzandlar o'zlarining yoshiga mos

ijtimoiy rollarni anglab, ota-onaga va boshqa oila a'zolariga hurmat bilan yondashsa, oila ichidagi muloqot sifatli va konstruktiv bo'ladi. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, o'zaro hurmatga asoslangan muloqot oiladagi nizolar va konfliktlarning oldini olishga yordam beradi, shuningdek, oilaviy qaror qabul qilish jarayonini osonlashtiradi [4]. Shu nuqtai nazardan, oilaviy psixologiyada hurmatning ahamiyati inkor etib bo'lmaydi.

Tahlil shuni ham ko'rsatadiki, ijtimoiy rollarning oilaviy madaniyat va muloqotga ta'siri sezilarli. Bowen (1978) oilani tizimli nuqtai nazardan tahlil qilib, rollarning aniqligi va hurmatning mavjudligi oilada emotsional barqarorlikni saqlashga yordam berishini ta'kidlaydi [5]. Shu bilan birga, oilada rollar noaniq yoki hurmat yetishmayotgan hollarda nizolar va tushunmovchiliklar ko'payadi, bu esa oilaviy stress, psixologik charchoq va shaxsiy rivojlanishdagi qiyinchiliklarga olib keladi.

Oila ichidagi hurmat psixologiyasi ham turli yoshdagi oilaviy a'zolar uchun turlicha namoyon bo'ladi. Masalan, bolalar va o'smirlar ota-onaning hurmatini kuzatadi va shu asosda o'z ijtimoiy xulq-atvorini shakllantiradi. Shu bilan birga, kattalar ham o'zaro hurmat orqali oilaviy muhitni mustahkamlash, qaror qabul qilish jarayonini muvofiqlashtirish va konfliktlarni minimallashtirish imkoniyatiga ega bo'ladi [6]. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, hurmatga asoslangan oilaviy muloqot farzandlarning emotsional barqarorligi va ijtimoiy moslashuv qobiliyatini oshiradi.

Shuningdek, tahlil natijalari ko'rsatadiki, oiladagi ijtimoiy rollarning va hurmatning amaliy natijalari nafaqat shaxsiy rivojlanish, balki jamiyat darajasidagi ijtimoiy barqarorlik bilan ham bog'liq. Minuchin (1974) oila tizimlarining ichki rollar va muloqot strukturasi oilaviy konfliktlarni oldini olish va shaxsiy rivojlanishni rag'batlantirishga xizmat qilishini ta'kidlaydi [6]. Shu nuqtai nazardan, oiladagi rollar va hurmatning psixologik tahlili nafaqat individual psixologiya, balki sotsiologiya va ijtimoiy psixologiya sohalarini uchun ham dolzarbdir.

Tahlilning yana bir natijasi shuki, oilaviy rollar va hurmatning uyg'unligi farzandlar va ota-onaning o'zaro ijtimoiy o'rni va majburiyatlarini to'g'ri anglashga yordam beradi. Bu esa oila a'zolarining bir-biriga bo'lgan ishonchi, qo'llab-quvvatlashi va muloqot sifatini oshiradi. Shu bilan birga, ijtimoiy rollar va hurmatning yetishmasligi oilada konfliktlar, tushunmovchiliklar va shaxsiy rivojlanishdagi cheklanishlarga olib keladi. Shu sababli, oiladagi ijtimoiy rollar va o'zaro hurmatning psixologik mexanizmlarini o'rganish oilaviy psixologiya va pedagogik maslahatlar uchun asosiy ilmiy asos bo'lib xizmat qiladi.

Natijalar shuni ko'rsatadiki, oiladagi ijtimoiy rollar va hurmatning uyg'unligi farzandlar va ota-onaning psixologik barqarorligini ta'minlaydi, konfliktlarni kamaytiradi va oilaviy qaror qabul qilish jarayonini soddalashtiradi. Shu bilan birga, oilaviy madaniyat, muloqot va shaxsiy rivojlanish farzandlarning ijtimoiy kompetensiyalarini oshirishga yordam beradi. Shu nuqtai nazardan, oiladagi rollar va hurmat psixologiyasining ilmiy tadqiqoti oilaviy va ijtimoiy barqarorlikni ta'minlashda katta ahamiyatga ega.

XULOSA

Oila ichidagi ijtimoiy rollar va o'zaro hurmatning psixologiyasi oilaning barqarorligi, farzand tarbiyasi va shaxsiy rivojlanish uchun asosiy omil hisoblanadi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, ota-onaning o'zaro hurmati va rollarning aniq belgilanishi farzandlarning ijtimoiy moslashuv qobiliyatini, emotsional barqarorligini va shaxsiy rivojlanishini sezilarli darajada oshiradi. Shu bilan birga, farzandlarning oiladagi rollarni anglab, hurmat bilan munosabatda bo'lishi oila ichidagi muloqot sifatini yaxshilaydi va konfliktlarni minimallashtiradi.

Tahlil natijalari shuni ko'rsatadiki, oilaviy psixologiyada ijtimoiy rollar va hurmatning uyg'unligi oila a'zolarining bir-biriga bo'lgan ishonchi, qo'llab-quvvatlashi va muloqot sifatini oshiradi.

Hurmat va rollarning aniq belgilanishi oilada ruhiy barqarorlikni saqlashga, oilaviy qaror qabul qilish jarayonini soddalashtirishga va shaxsiy rivojlanishga hissa qo'shadi. Shu sababli, oiladagi ijtimoiy rollar va o'zaro hurmatning psixologik mexanizmlarini chuqur o'rganish nafaqat ilmiy, balki amaliy jihatdan ham dolzarbdir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Hurvits, T., Lee, S. Family roles and respect in child development. — Journal of Family Psychology, 2020. — Vol. 34, № 2. — P. 123–135.
2. Ivanova, N. N. Psikhologiya mezhlichnostnykh otnosheniy v sem'ye. — Moskva: Nauka, 2019. — 248 s.
3. Hurvits, T., Lee, S. Family roles and respect in child development. — Journal of Family Psychology, 2020. — Vol. 34, № 2. — P. 123–135.
4. Ivanova, N. N. Psikhologiya mezhlichnostnykh otnosheniy v sem'ye. — Moskva: Nauka, 2019. — 248 s.
5. Bowen, M. Family Therapy in Clinical Practice. — New York: Jason Aronson, 1978. — 496 p.
6. Minuchin, S. Families and Family Therapy. — Cambridge, MA: Harvard University Press, 1974. — 338 p.